

OCROTIREA MONUMENTELOR ISTORICE DIN JUDEȚUL SIBIU ÎN PERIOADA 1965-2001

Am abordat această temă datorită importanței pe care a constituit-o activitatea de protejare a monumentelor istorice de pe raza jud. Sibiu într-o perioadă de ample transformări politice, economice, sociale și, nu în ultimul rând, ideologice. Trecerea de la comunism la democrație și-a lăsat amprenta, cu bune și cu rele, și asupra situației monumentelor și a reglementărilor care le guvernau existența. Din păcate, atât înainte cât și după revoluție, monumentele au fost lăsate pe un plan secund în preocupările și prioritățile autorităților centrale și a celor locale. Aceleași autorități care, dând credit prea mare diferiților investitori care s-au implicat în viața economică sibiană, au închis ochii la intervențiile neavenite efectuate asupra obiectivelor protejate sau a rezervației de arhitectură a municipiului Sibiu.

Deși s-a scris mult despre Sibiu, despre monumentele sale de valoare incontestabilă, despre una din cele mai valoroase și mai bine conservate rezervații de arhitectură din România, totuși, în general, problematica protejării acestui patrimoniu unic nu a fost abordată decât tangențial, în foarte puține lucrări de specialitate, studii care priveau doar aspecte izolate ale acestei importante activități.

Apoi, activitatea instituțiilor cu atribuții în domeniul protejării patrimoniului cultural din această perioadă, mai ales a Oficiului Județean pentru Patrimoniu Cultural Național Sibiu și a Comisiei Zonale a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice Transilvania Est, nu s-a bucurat de o prea mare atenție nici măcar din partea specialiștilor, și consider că trebuie cunoscut efortul deosebit, dăruirea și sacrificiul reprezentanților acestor instituții care au luptat, de multe ori împotriva morilor de vânt, pentru salvarea patrimoniului sibian. Și nu a fost ușor nici într-o societate comunistă cu o doctrină extrem de strictă și cu posibilități inexistente de exprimare liberă a ideilor, nici într-una postdecembristă dominată de interese politice și materiale. Dacă inițial, în prima perioadă a epocii comuniste, activitatea de protejare a patrimoniului cultural imobil a cunoscut un avânt semnificativ, odată cu anul 1977 politica în acest domeniu a fost schimbată radical, fiind desființate atât șantierele de restaurare, lăsate fără fonduri, cât și

instituțiile care coordonau sau realizau aceste activități. Apoi, după revoluție, aceleași monumente istorice au stat în calea marilor dezvoltatori imobiliari care vedeau în acestea doar piedici în fața ridicării mult mai profitabilelor păduri de blocuri sau sedii de firme impunătoare.

Prin demersul nostru nu am încercat nici să rescriem istoria Sibiului, nici să revoluționăm literatura de specialitate, ci să scoatem la lumină, prin intermediul documentelor din arhiva Direcției Județene pentru Cultură și Patrimoniu Național Sibiu, un episod deosebit de important din lunga și zbuciumată existență a monumentelor istorice din această urbe, de a aduce în atenția publicului și nu numai, problematica acestora și chiar pentru a determina, eventuale discuții și dezbateri care ar fi tot în interesul temei abordate. Și aceasta prin prisma unei persoane care activează direct, de o perioadă este adevărat nu prea lungă de timp, în această bătălie pentru păstrarea în cât mai bune condiții a monumentelor istorice.

Baza pe care am elaborat lucrarea a fost studiul de arhivă, a numeroase documente nepublicate care zac aruncate după dulapurile și birourile D.J.P.C.N. Sibiu. Aici am găsit o mare cantitate de informație, care a trebuit însă selectată, prelucrată, analizată, interpretă și sintetizată.

1. STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRILOR

Despre monumentele istorice din Sibiu s-a scris relativ mult, o serie de istorici, majoritatea sibieni, abordând diferite aspecte ale acestei problematici, de la descriere și evoluție până la transformările înregistrate în timp, în lucrări și studii cu caracter general. Însă, foarte puțini s-au aplecat asupra activităților efective de protejare și conservare a acestor monumente desfășurată, în ultimele aproape patru decenii, de către instituțiile cu atribuții în acest domeniu de la nivel județean sau regional, respectiv Oficiul Județean pentru Patrimoniu Cultural Național Sibiu și Comisia Zonală a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice Transilvania Est. Și aceasta pentru că marea majoritate a documentelor referitoare la activitatea respectivă se află în arhiva Direcției Județene pentru Cultură și Patrimoniu Național Sibiu, la ea având acces un număr restrâns de

persoane și, nu în ultimul rând, pentru că nu a existat interesul de a scoate la lumină aceste pagini din istoria monumentelor sibiene.

De o mare importanță pentru studiul și cunoașterea detaliată a monumentelor istorice sibiene și a activității instituțiilor cu atribuții în domeniu, fapt ce se impune a fi amintit în această scurtă sinteză, sunt topografiile municipiilor Sibiu și Mediaș (dr. Alexandru Avram pt. Mediaș și împreună cu Ioan Bucur pt. Sibiu), lucrări care ar trebui să constituie baza oricărui proiect de restaurare, prezentând atât situația existentă cât și cea presupusă inițială, reper pentru toate activitățile viitoare de evidență și protejare a monumentelor istorice, atât în ceea ce privește cercetarea științifică cât și intervențiile de restaurare sau de întocmire a planurilor urbanistice ale localităților în cauză.

De asemenea, trebuie menționate două articole de mare importanță pentru activitatea de protejare a patrimoniului cultural imobil sibian și a instituțiilor cu atribuții în domeniu, ale acelorași autori, dr. Alexandru Avram și Ioan Bucur, primul intitulat *Din problematica ocrotirii monumentelor arhitectonice sibiene în perioada 1977 – 1989*, care debutează cu anul desființării D.P.C.N., an care venea după o perioadă relativ favorabilă patrimoniului construit sibian, numeroase monumente din centrul istoric al orașului fiind restaurate (clădiri din Piața Mică, fortificațiile de pe str. Cetății, turnul cu Pulbere etc.), multe alte lucrări fiind în curs de executare iar în cel de-al doilea, intitulat *Aspecte privind ocrotirea monumentelor istorice în județul Sibiu în perioada 1990 – 1996*, este prezentată activitatea de protejare a patrimoniului cultural național din jud. Sibiu după revoluția din decembrie 1989, activitate care a cunoscut o cotitură importantă prin înființarea, după 13 ani de la dizolvarea D.P.C.N., a Comisiei Naționale a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice și, mai ales, a comisiilor zonale.

2. LEGISLAȚIA ROMÂNEASCĂ DIN DOMENIUL PATRIMONIULUI CULTURAL NAȚIONAL IMOBIL DIN PERIOADA 1965-2001

2.1. LEGISLAȚIA DIN PERIOADA 1965-1989

Ideea de păstrare și protejare a patrimoniului cultural național și procesul de conștientizare a răspunderii față de acesta au avut o evoluție îndelungată și dificilă atât pe tărâmul legislației cât și pe cel al punerii sale în practică. Patrimoniul cultural a fost privit în mod diferit, de la o zonă la alta, de la o perioadă la alta, în funcție de interesele care guvernau societatea la acel moment și de capacitatea celor aflați în anumite funcții de răspundere de a percepe importanța păstrării urmelor materiale ale evoluției fiecărui popor.

Încă din anul 1946, prin Decret-Lege, devenit ulterior Legea nr. 803/20 septembrie 1946 pentru organizarea muzeelor naționale, sunt stabilite o serie de măsuri pentru protejarea patrimoniului cultural național fiind vizate însă, în special, bunurile culturale mobile. Important de menționat, cu efecte notabile și pentru activitatea de protejare a monumentelor istorice, a fost și înființarea unor inspectorate regionale care urmau să gestioneze această problematică, lucru care nu a fost reușit de legislația anterioară. Trebuie remarcat și faptul că s-au făcut, pentru prima dată în această lege, mențiuni cu privire la monumente istorice prin prezentarea atribuțiilor acestor inspectorate, care, răspundea și de *evidența monumentelor publice din întreaga țară*.

Existând unele preocupări privind zestrea culturală națională, România a preluat și asimilat, într-o oarecare măsură, experiența mondială în acest domeniu. Primul act normativ care a reglementat în mod unitar activitatea de protejare a patrimoniului cultural național din România de după cel de-al doilea război mondial a fost *Legea nr. 63 din 30 octombrie 1974*, Legea ocrotirii patrimoniului cultural național al Republicii Socialiste România. Acest act normativ se referea atât la bunurile culturale imobile cât și la cele mobile. Legea era structurată pe trei capitole: patrimoniul cultural național; evidența, păstrarea, conservarea și valorificarea (punere în valoare nu comercializare) bunurilor din patrimoniul cultural național; sancțiuni.

Tot prin acest act normativ, și poate cel mai important aspect al legii, erau înființate instituțiile specializate în protejarea patrimoniului cultural, respectiv *Comisia*

Centrală de Stat a Patrimoniului Cultural Național, Direcția Patrimoniului Cultural Național, precum și oficiile pentru patrimoniul cultural național județene și al municipiului București. Atribuțiile acestor organisme au constat în „asigurarea unitară a evidenței, ocrotirii, conservării, cercetării și valorificării științifice a patrimoniului cultural național”

Considerăm că, în ansamblul său, Legea nr. 63/1974 a avut efecte pozitive pentru protejarea patrimoniului cultural național, în special pentru cel mobil, dar nu numai. Un aspect pozitiv a fost și înființarea oficiilor județene pentru patrimoniu cultural național care urmau să coordoneze, la nivel local, activitățile de realizare a evidențelor bunurilor de patrimoniu și de protejare a acestora. Apoi, deosebit de importantă a fost înființarea celor 10 laboratoare zonale pentru restaurarea acestor bunuri, printre care unul la Sibiu, în cadrul Muzeului Brukenthal.

O foarte importantă prevedere a Legii nr. 63/1974 viza înființarea *Direcției Patrimoniului Cultural Național*, realizată prin reorganizarea Direcției monumentelor istorice și de artă, în cadrul indicatorilor de plan aprobați pentru Consiliul Culturii și Educației Socialiste, și a *Oficiilor județene și al municipiului București* în cadrul muzeelor stabilite de C.C.E.S. Aceste oficii vor fi, în următoarele decenii, instituțiile care vor activa efectiv pentru salvarea patrimoniului cultural național și de activitatea cărora va depinde, în mare măsură, soarta acestui patrimoniu. Oficiile și, mai ales reprezentanții acestora, vor acționa, prin toate mijloacele legale, în vederea păstrării în bune condiții a patrimoniului cultural, datorită acestora putem să ne bucurăm astăzi de bogăția și varietatea unui patrimoniu de multe ori vitregit de măsurile și acțiunile autorităților.

Ca o completare a Legii nr. 63/1974, la două luni după apariția acesteia (dar elaborat anterior), a fost emis *Decretul Consiliului de Stat nr. 13/1975* prin care erau stabilite, în sfârșit, atribuțiile Direcției Patrimoniului Cultural Național și al Oficiilor județene, ceea ce a contribuit, alături de Legea nr. 63/1974, la crearea, la nivelul întregii țări, a unui sistem unitar de protejare a patrimoniului cultural național.

2.2. LEGISLAȚIA DIN PERIOADA 1989-2001

Din păcate, Legea nr. 63/1974 a fost folosită de autoritățile comuniste și ca instrument de opresiune politică, prevederile acesteia permițând săvârșirea a numeroase abuzuri, devenind astfel impopulară. În plus, în noile condiții de după anul 1989, trebuia refăcut sistemul instituțional cu atribuții în domeniul protejării patrimoniului cultural național dezorganizat prin măsurile adoptate după anul 1977. Pe de altă parte, conceptul de protejare a patrimoniului cultural a căpătat noi valențe în țările cu o bogată tradiție în acest domeniu, impunându-se adaptarea legislației românești la aceste concepte. Au fost aprobate, de asemenea, o serie de convenții internaționale și unele acorduri bilaterale cu diferite state europene și nu numai care priveau protejarea patrimoniului național și universal.

Pentru asigurarea evidenței, protejării, conservării, restaurării și punerii în valoare a monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice, imediat după revoluție, datorită vidului legislativ din domeniul protejării monumentelor istorice și datorită necesității reglementării statutului acestui important domeniu, la data de 5 februarie 1990, Consiliul Frontului Salvării Naționale a emis *Decretul cu nr. 91/1990* privind înființarea și organizarea *Comisiei Naționale a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice*. Acest decret a abrogat practic Legea nr. 63/1974.

În luna mai 1990, printre cele opt comisii organizate la nivel național a fost înființată și *Comisia Zonală a monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice Transilvania Est* cu sediul în Sibiu, căreia i-au fost arondate județele Sibiu, Brașov, Mureș, Covasna, Harghita și Bistrița Năsăud. După un an de la înființare, Comisia a fost reorganizată prin cooptarea de membri din fiecare județ arondat (majoritatea nu erau remunerați pentru această activitate).

Un act normativ important pentru acest domeniu de activitate a fost *Ordonanța Guvernului nr. 68 din 26 august 1994* privind protejarea patrimoniului cultural național. Pentru prima dată în România, o normă legislativă trata cu o mai mare importanță problematica monumentelor istorice, clasifica obiectivele protejate, definea termenii de specialitate și stabilea în mod clar zonele lor de protecție.

Prima lege românească care abordează exclusiv problema patrimoniului cultural imobil sub toate aspectele sale a fost *Legea nr. 422 din 18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice*, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 938 din 20 noiembrie 2006, act normativ care reglementează și în prezent regimul juridic general al monumentelor istorice. Legea 422/2001 stabilește și ansamblul de măsuri cu caracter științific, juridic, administrativ, financiar, fiscal și tehnic menite să asigure identificarea, cercetarea, inventarierea, clasarea, evidența, conservarea, inclusiv paza și întreținerea, consolidarea, restaurarea, punerea în valoare a monumentelor istorice și integrarea lor social-economică și culturală în viața colectivităților locale. Pentru protejarea monumentelor istorice erau stabilite, prin lege, măsuri stimulative cu caracter economic sau de altă natură.

3. EVOLUȚIA LISTEI MONUMENTELOR ISTORICE

3.1. INSTITUȚII CU ATRIBUȚII ÎN GESTIONAREA LISTEI MONUMENTELOR ISTORICE

Gestionarea problematicii monumentelor istorice la nivelul județului Sibiu și prin aceasta a listelor cu evidențele acestor obiective a revenit într-o primă fază *Comitetului de Cultură și Educație Socialistă a Județului Sibiu*. Înființată în anul 1968 și purtând inițial denumirea de Comitetul de Cultură și Artă, instituția funcționa în subordinea Consiliului Popular Județean. După anul 1974, aceste atribuții au fost preluate de către *Oficiul Județean pentru Patrimoniul Cultural Național Sibiu*, care a funcționat inițial ca secție în cadrul Muzeului Național Brukenthal. După revoluție, pe această linie a fost înființată *Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice* cu atribuții în domeniul evidenței, protejării, conservării, restaurării și punerii în valoare a monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice, indiferent de regimul proprietății lor. În teritoriu au fost organizate comisii zonale. În luna mai 1990 a luat ființă *Comisia Zonală a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice Transilvania Est*, cu sediul la Sibiu, căreia i-au fost arondate județele Sibiu, Brașov, Mureș, Covasna, Harghita și Bistrița Năsăud. Mai târziu,

această activitate a trecut în prerogativele *Inspectoratului Județean pentru Cultură* și a *Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Sibiu*,

3.2. EVOLUȚIA LISTEI MONUMENTELOR ISTORICE ÎN PERIOADA 1955-2001

Problema inventarierii monumentelor istorice a fost încă de la început un demers complex și dificil de realizat atât din punct de vedere științific cât și practic. Prima listă a monumentelor istorice din România a fost întocmită în anul 1955 și legiferată prin *Hotărârea privind declararea de monumente de cultură a unor monumente arheologice, de arhitectură, de artă plastică și istorice cu nr. 1160/1955*. Făcând o analiză sumară listei, considerăm că principalele neajunsuri ale acesteia le constituiau lipsa multor obiective de o reală valoare din rândul monumentelor protejate și neîncadrarea lor în categorii, pe criteriul valoric. Cu toate acestea trebuie remarcat faptul că pentru prima dată era legiferat, cu toate consecințele juridice derivate din aceasta, un inventar, chir și incomplet, al monumentelor istorice din România. O deficiență majoră a acesteia, cel puțin în cazul Sibiului dar și altor orașe medievale, este neinclusiunea în rândurile monumentelor istorice a zonelor construite, a rezervațiilor de arhitectură.

La jumătatea anilor '70, după aproximativ două decenii de la prima apariție a unei evidențe oficiale a monumentelor istorice, fost întocmită o nouă listă cuprinzând obiectivele de gen din județul Sibiu (mai completă decât ca anterioară), fără însă să fie publicată în vreun act normativ, având doar un circuit intern. În municipiul Sibiu și comunele limitrofe sunt menționate 198 monumente, în municipiul Mediaș 66 obiective, în total, la nivelul județului 461 monumente. Observăm o concentrație mare a monumentelor istorice în cele două municipii ale județului, unde găsim peste jumătate din numărul total de obiective (57,27%).

La o relativ scurtă perioadă după revoluție, în anul 1991, a fost elaborată o a treia listă cuprinzând evidența monumentelor istorice din România. Acesta corespunde, față de precedentele, altor realități sociale, politice, economice și culturale care și-au lăsat amprenta asupra sa. În perioada dintre elaborarea acestor liste, mai multe obiective au

primit statutul de monumente istorice prin clasare, altele au dispărut, listele anterioare fiind completate și actualizate. Pentru prima dată, obiectivele sunt departajate pe criteriu valoric, fiind stabilite 5 niveluri de încadrare.

Lista monumentelor istorice din 1991 a rămas valabilă, cu numeroase modificări (atât clasări cât și declasări de obiective) timp de 13 ani când, prin Ordinul Ministrului culturii și cultelor cu nr. 2314/2004 este adoptată o nouă listă care cuprindea inițial, pe teritoriul județului Sibiu, un număr de 926 monumente istorice (față de 665 în cea anterioară și 229 în prima listă din anul 1955), număr ce va crește constant, odată cu noi clasări de obiective de acest gen. Și această listă a monumentelor istorice este realizată pe județe. Din punct de vedere structural, monumentele sunt grupate pe patru categorii, în funcție de natura lor, respectiv monumente de arheologie, de arhitectură, de for public și monumente memoriale și funerare. Din punct de vedere valoric, obiectivele sunt încadrate în două categorii: A - monumente de interes național și universal și B - monumente de interes local.

4. ÎNFIINȚAREA ȘI ACTIVITATEA COMISIEI REGIONALE ȘI ZONALE A MONUMENTELOR, ANSAMBLURILOR ȘI SITURILOR ISTORICE TRANSILVANIA EST. COLABORAREA CU OFICIUL JUDEȚEAN PENTRU PATRIMONIUL CULTURAL NAȚIONAL SIBIU

4.1. ÎNFIINȚAREA ȘI ORGANIZAREA COMISIEI NAȚIONALE A MONUMENTELOR, ANSAMBLURILOR ȘI SITURILOR ISTORICE

Imediat după revoluție, datorită necesității înființării unei instituții care să reprezinte interesele protejării monumentelor istorice, a avut loc o primă întâlnire a specialiștilor din domeniu (istorici de artă, arhitecți, istorici, arheologi, restauratori etc.), care au ridicat problema reînființării Direcției Monumente Istorice și a Comisiei Monumente Istorice. Astfel, la 5 februarie 1990, a fost emis Decretul cu nr. 91/1990 al Consiliului Frontului Salvării Naționale prin care este înființată Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice (C.N.M.A.S.I.), organism autonom, pe

lângă Ministerul Culturii, cu putere de decizie în domeniul monumentelor istorice. Conform prevederilor decretului, Comisia coordona întreaga activitate de evidență, protejare, conservare, renovare și punere în valoare a monumentelor.

Activitatea C.N.M.A.S.I. a fost organizată pe cinci secțiuni, respectiv: arheologie, arhitectură și inginerie, ansambluri și zone istorice, arhitectură rurală, componente artistice ale monumentelor (pictură, sculptură etc.), de problemele curente ale fiecărei secțiuni răspunzând câte un secretar, care erau angajați ai D.M.A.S.I. Pe lângă membri Comisiei naționale, la discuții și la avizarea proiectelor înaintate, erau invitați și alți specialiști colaboratori, urmărindu-se identificarea soluțiilor optime la problemele analizate.

4.2. ÎNFIINȚAREA ȘI ORGANIZAREA COMISIILOR ZONALE ALE MONUMENTELOR, ANSAMBLURILOR ȘI SITURILOR ISTORICE

C.N.M.A.S.I., instituție autonomă pe lângă Ministerul Culturii (conform Decretului C.F.S.N. nr. 91/1990) al cărei hotărâri sunt obligatorii în domeniul ei de activitate, se sprijinea în desfășurarea propriei activități pe Comisii zonale, constituite în cadrul provinciilor istorice. Aceste comisii zonale au fost înființate în perioada mai-septembrie 1990 și au fost create în vederea realizării descentralizării activității de protejare a monumentelor istorice, pentru o mai eficientă implicare în teritoriu a autorităților centrale din domeniu și pentru implicarea în această activitate a specialiștilor de la nivel local. O descentralizare a activității de protejare a patrimoniului cultural național era absolut necesară după perioada comunistă în care instituțiile centrale aveau putere de decizie deplină, în detrimentul structurilor teritoriale, totuși mai bine angrenate în realitățile din teren și cunoscând mai bine problemele monumentelor din zonele de activitate.

Conform legislației în domeniu, Comisiilor zonale li s-au stabilit o serie de atribuții în acest domeniu, multe dintre acestea în completarea și în susținerea atribuțiilor Comisiei naționale: propuneri pentru politica monumentelor în teritoriu, propuneri pentru planul de restaurare, relații cu comisiile județene, cu alte instituții, opinii pe marginea

proiectelor de restaurare, preavizarea amplasamentelor și schimbărilor de destinație, propuneri comenzi investigații și proiecte, relații directe și indirecte cu alte instituții, urmărirea și controlul în teritoriu, propuneri de completare a listelor, organizarea periodică de manifestări științifice, propuneri pentru normativul general de restaurare, urmărirea activității de investigare, proiectare și execuție, ținerea de ședințe trimestriale, deplasări în teritoriu corelate cu C.N.M.A.S.I.

4.3. ÎNFIINȚAREA, ORGANIZAREA ȘI ACTIVITATEA COMISIEI ZONALE A MONUMENTELOR, ANSAMBLURILOR ȘI SITURILOR ISTORICE

C.Z.M.A.S.I. TRANSILVANIA EST SIBIU

C.Z.M.A.S.I. Transilvania Est Sibiu era una din cele 8 organisme organizate pe teritoriul țării ca prelungiri ale Comisiei Naționale a Monumentelor. Înființată în luna mai 1990, *Comisiei Zonale a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice Transilvania est*, cu sediul la Sibiu, i-au fost arondate județele Sibiu, Brașov, Mureș, Covasna, Harghita și Bistrița Năsăud. Pentru o perioadă scurtă de timp Comisia a fost condusă de dr. Thomas Nagler, iar din a doua jumătate a anului 1991, de dr. Alexandru Avram, specialiști cu o vastă experiență în domeniu. După o perioadă de tatonare, activitatea a fost relansată în 1991 când comisia a fost reorganizată prin cooptarea de membri din fiecare județ arondat.

Comisia Zonală prelua o parte din activitățile specifice ale Comisiei Naționale în teritoriu, axate pe evidența monumentelor, avizare documentații și control. În conformitate cu practica internațională se urmărea creșterea rolului și importanței acestor Comisii. În perioada anilor 1991-jumătatea anului 1993, activitatea comisiei a progresat permanent, reușindu-se implementarea în conștiința organelor administrației locale din cele 6 județe importanța ocrotirii patrimoniului imobil și respectarea legislației, atât cât exista, în domeniu.

În linii mari, activitatea Comisiei zonale s-a concentrat pe analizarea și avizarea proiectelor înaintate privind intervenții pe monumente istorice, efectuarea de controale în teritoriu pentru identificarea faptelor care constituiau încălcări ale legislației în vigoare și

sesizarea organelor în drept, monitorizarea obiectivelor de pe raza de competență, actualizarea listei de specialitate (proponeri de introducere sau radiere monumente), stabilirea/menținerea relațiilor de colaborare cu celelalte instituții cu atribuții în domeniu și proponeri legislative.

Comisia Zonală a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice Transilvania Est și Oficiul Județean pentru Patrimoniul Cultural Național Sibiu au colaborat pe toate planurile în activitatea de protejare a monumentelor istorice de pe raza județului Sibiu. Cele două instituții au reacționat imediat și vehement la toate încălcările prevederilor legale, indiferent dacă în culpă era o persoană fizică, o instituție a statului (numeroase divergențe cu Primăria și Prefectura Sibiu) sau reprezentanți ai cultelor. Totodată, în perioada în care au funcționat împreună, cele două instituții au efectuat numeroase controale, în mun. Sibiu și în teritoriu, pentru identificarea și sancționarea încălcării prevederilor legale din domeniu.

5. AVIZE EMISE DE O.J.P.C.N. SIBIU/C.Z.M.A.S.I. TRANSILVANIA EST

Capitolul de față se bazează cvasi exclusiv pe documente de arhivă privind activitatea Oficiului Județean pentru Patrimoniul Cultural Național Sibiu și a Comisiei Zonale a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice Transilvania Est. Din documentele studiate și pe care am încercat să le interpretăm, reiese cu claritate că cele două instituții au desfășurat o activitate cu totul remarcabilă pentru protejarea monumentelor istorice din municipiile Sibiu și Mediaș, ca și din cuprinsul județului, fie că este vorba despre monumente ecleziastice, fortificații, obiective de arhitectură civilă (spații comerciale, case de locuit) sau chiar întregi zone urbane.

5.1. MONUMENTE ECLEZIASTICE

A. BISERICI ORTODOXE

Datorită numărului mare de biserici ortodoxe cu statut de monument de arhitectură și a numeroaselor probleme determinate de vechimea construcțiilor și de factorii distructivi care au acționat asupra acestora, O.J.P.C.N. și C.Z.M.A.S.I. au desfășurat o amplă activitate privind analizarea proiectelor înaintate, verificări la fața locului și avizarea intervențiilor executate asupra acestor edificii și a picturilor murale, fiind emise avize favorabile, dintre care o mare parte condiționate, dar și negative. Într-o proporție covârșitoare, avizele privind intervenții asupra obiectivelor de cult au fost eliberate până în anul 1990, după acest moment scăzând semnificativ numărul de documentații înaintate pentru avizare, ponderea preluând-o, odată cu liberalizarea pieței și înființarea a numeroase societăți comerciale, intervențiile asupra imobilelor din rezervațiile de arhitectură ale municipiilor Sibiu și Mediaș.

Deși au fost și proiecte care, după analizare și după verificări efectuate pe teren, au fost respinse, numărul acestora a fost relativ mic (8%). Specialiștii O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I. au încercat să corecteze aspectele și prevederile eronate sau neindicate ale proiectelor prin condiționarea realizării unor anumite lucrări sau prin folosirea unor materiale recomandabile pentru intervenții pe monumente istorice, condiții obligatorii pentru emiterea avizului solicitat. Propunerile și condițiile formulate pentru eliberarea avizelor și a acordurilor au dovedit profesionalismul și implicarea totală a reprezentanților Oficiului și ai Comisiei zonale în problematica patrimoniului cultural sibian, deși numărul acestora era foarte mic în raport cu volumul de lucru și cu numărul de obiective și beneficiind de o dotare materială mai mult decât modestă.

La solicitarea Arhiepiscopiei Ortodoxe Române Sibiu sau a parohiilor subordonate acesteia, au fost emise acorduri sau avize, în principal pentru executarea lucrărilor de restaurare pictură, dar și pentru reparații, întreținere și demolări.

A.1. Restaurare pictură

O.J.P.C.N. a trasat, în domeniul restaurării picturilor murale, un set de reguli, absolut necesar de urmat, în vederea salvării vechilor picturi, marea majoritate de o valoare deosebită, reguli impuse prin condițiile de eliberare ale avizelor favorabile. La toate solicitările adresate O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I., specialiștii acestor instituții au solicitat, pentru a evita distrugerea unor picturi mai vechi, ascunse sub straturile de tencuieli succesive, ca decaparea lor să se execute cu atenție, îndeosebi la interior, unde prima operațiune trebuia să fie îndepărtarea zugrăvelilor strat cu strat, prin sondaj, în locuri stabilite de pictorul restaurator sau altă persoană competentă. De asemenea, trebuiau executate, în prealabil, copii desenate și fotografii pentru fiecare parte pictată diferit, în vederea refacerii.

Prin politica sa de avizare, O.J.P.C.N. a militat, prin intermediul condițiilor și sugestiilor formulate, pentru păstrarea picturilor originale acolo unde era posibil, chiar dacă solicitantul nu intenționa acest lucru. Dar au fost situații în care păstrarea vechilor picturi murale nu era posibilă, de cele mai multe ori din cauza stării de conservare deficitare a acestora și a obiectivului în general.

A.2. Reparații și întreținere

În strânsă legătură cu restaurarea picturilor și ca o condiție a realizării acestei operațiuni, numeroase proiecte înaintate O.J.P.C.N. și C.C.E.S., ulterior C.Z.M.A.S.I., vizau efectuarea de lucrări de reparații și întreținere a bisericilor ortodoxe. Astfel, la repetatele solicitări ale Arhiepiscopiei Ortodoxe Române, Oficiul a transmis acordul privind efectuarea reparațiilor de întreținere cu specificarea că, în cazul îndepărtării unor tencuieli, această operațiune să se realizeze cu o deosebită atenție și dacă apare vreun fragment de pictură să se oprească lucrările și să fie anunțați de urgență specialiștii acestei instituții.

Reparațiile cele mai frecvente solicitate spre avizare priveau acoperișurile obiectivelor, componente ale construcțiilor supuse în permanență acțiunii factorilor meteorologici, foarte necesare deoarece deteriorarea acestora afecta întregul edificiu împreună cu elementele decorative și de pictură interioare. O.J.P.C.N. a urmărit, prin

avizarea acestor lucrări și prin condițiile impuse, păstrarea formei și materialelor constructive ale învelitorilor, fiind total împotriva unor modificări de formă sau volum.

De asemenea, au fost înaintate numeroase solicitări privind obținerea avizelor necesare pentru *demolări* (în special anexe sau ziduri de împrejmuire ale bisericilor monumente istorice) sau *introducere curent electric*, și în aceste cazuri fiind puse condiții pertinente pentru aprobarea acestor intervenții.

B. BISERICI EVANGHELICE, ROMANO ȘI GRECO CATOLICE

Mai puțin numeroase decât cele întocmite și înaintate spre avizare pentru intervenții la bisericile ortodoxe (urmare a numărului mai redus al acestor edificii, dar și a posibilităților materiale limitate ale parohiilor), o serie de proiecte vizau intervenții executate la bisericile evanghelice de pe teritoriul județului Sibiu, respectiv policromii (refacerea zugrăvelilor, în special a celor interioare), reparații și zugrăveli exterioare, consolidări, restaurări, amenajări și chiar ridicări de noi lăcașe de cult.

Lucrările propuse prin intermediul proiectelor înaintate spre avizare erau de o mare diversitate, mai mult sau mai puțin ample, în funcție de necesități și de posibilitățile materiale de care dispuneau parohiile. O.J.P.C.N. a analizat fiecare caz în parte și a încercat să găsească soluții cât mai favorabile, atât pentru păstrarea substanței monumentelor istorice, a restaurării și conservării acestora în condiții cât mai bune, cât și pentru a asigura funcționalitatea lor.

B.1. Policromii

Datorită vechimii monumentelor și a vicisitudinilor la care au fost supuse de-a lungul numeroaselor secole de existență, pe lângă și în strânsă legătură cu deteriorarea structurii lor (în special probleme ale învelitorilor) au fost afectate zugrăvelile interioare. Numeroase proiecte privind refacerea acestor zugrăveli ale bisericilor evanghelice au fost

adresate O.J.P.C.N. sau C.Z.M.A.S.I., multe dintre acestea fiind întocmite de un specialist cu o vastă experiență în domeniu, arh. dr. Hermann Fabini. Proiectele erau fundamentate pe memorii privind istoria și evoluția obiectivelor în cauză, în special a zugrăvelilor interioare care făceau obiectul proiectului, dar și a interioarelor monumentelor și pe etapele de construcție ale acestora.

În toate cazurile se solicita efectuarea de sondaje în vederea identificării eventualelor fresce sub zugrăveala existentă la acea dată, precum și pentru stabilirea culorii originare folosite pentru interiorul obiectivelor. Propunerile de policromie înaintate trebuiau să țină cont de rezultatele acestor sondaje. Proiectele întocmite trebuiau analizate foarte atent, intervențiile aprobate urmând să pună în valoare elementele interiorului edificiilor (altar, piese de mobilier etc.).

B.2. Reparații exterioare

De o mai mare complexitate în ceea ce privește realizarea lor au constituit-o lucrările de reparații exterioare ale edificiilor de rit evanghelic. Pentru respectarea cât mai strictă a prevederilor proiectelor avizate și a rezolvării cu celeritate a eventualelor probleme intervenite pe parcursul realizării lucrărilor, intervențiile solicitate trebuiau executate doar sub supravegherea directă a proiectantului și a specialistului O.J.P.C.N. desemnat. Lucrările propuse trebuiau analizate în detaliu de către reprezentanții Oficiului sau ai Comisiei Zonale, nu de puține ori avizele fiind condiționate de o serie de prevederi menite să asigure o cât mai bună restaurare a obiectivului. Specialiștii acestor instituții solicitau, în fiecare caz în parte, ca decapările de tencuieli să se execute cu atenție pentru depistarea eventualelor elemente de arhitectură sau tencuieli originale, aflate sub stratul actual, executarea de sondaje în mai multe puncte, lângă zidurile bisericii, pentru stabilirea nivelului original de călcare.

B.3. Restaurare

Datorită factorilor externi care acționau asupra lor și a vechimii construcțiilor, pentru păstrarea integrității și valorii obiectivelor în sine și a elementelor decorative cu care erau prevăzute, bisericile evanghelice au impus și ample lucrări de restaurare. Lucrările de restaurare prezentau, în general, un grad de dificultate deosebit. Aceasta, pe de o parte, datorită deteriorărilor grave pe care le înregistrau (în multe cazuri fisuri de pereți și de bolți), iar pe de altă parte datorită intervențiilor succesive suferite, intervenții care nu au respectat nici măcar principiile de bază ale restaurării unui monument istoric. În mai multe cazuri, pe pereții interiori sau exteriori, a fost identificată tencuială de mortar cu ciment care trebuia desființată pentru a permite aerisirea peretelui, sau a fost folosit mortar de ciment, total contraindicat intervențiilor pe monumente.

Analizând fiecare proiect în parte, specialiștii O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I. solicitau, în funcție de situația fiecărui monument, constatată de cele mai multe ori la fața locului, executarea unor lucrări în vederea remedierii intervențiilor neavenite și salvării obiectivului, respectiv: îndepărtarea îngrijită a mortarului de ciment în măsura în care prin acesta nu se degradau elementele din piatră, repararea crăpăturilor și fisurilor cu mortar de var, îndepărtarea îngrijită a zugrăvelilor în straturi multiple de pe tencuiala pereților și bolților și completarea unor goluri sau porțiuni sparte în piesele de piatră fățuită cu mortar de epocă.

Pe lângă solicitările menționate, în număr mai mic, au fost înaintate și proiecte vizând ***construirea de noi edificii, amenajări*** (vizau tencuieli interioare și exterioare, goluri, organizarea spațiului interior, pardoseli interioare și exterioare, tâmplărie etc., de multe ori regulile de bază a restaurării intrând în contradicție cu interesele beneficiarilor), ***zugrăveli exterioare, consolidări*** (prezentau deficiențe grave ale structurii) sau montarea de ***instalații electrice***.

5.1.2. FORTIFICAȚII MEDIEVALE

Deși majoritatea proiectelor înaintate celor două instituții spre aprobare vizau intervenții asupra edificiilor civile, publice sau case de locuit, au fost întocmite și proiecte referitoare la lucrări de restaurare și consolidare ale *edificiilor militare*, în special ale fortificațiilor medievale ale mun. Sibiu, ce este drept, cele mai multe înainte de revoluția din decembrie 1989. După acest moment, au existat doar intervenții izolate asupra obiectivelor de această natură, marea majoritate de importanță majoră, autoritățile locale postdecembriste (multe rămase în funcții din perioada anterioară, păstrându-și atitudinea și concepțiile de desconsiderare a problematicii protejării patrimoniului cultural național) nemaifiind interesate, în noile condiții social-economice, de păstrarea și protejarea unor monumente istorice care nu le aduceau avantaje imediate și, de cele mai multe ori, personale.

5.1.3. ARHITECTURĂ CIVILĂ

A. EDIFICII PUBLICE

În aceiași tumultoși primi ani de după căderea regimului comunist, Oficiul de patrimoniu și Comisia Zonală au fost confruntate cu o serie de solicitări privind avizarea construirii unor clădiri de mari dimensiuni, amplasate în spații protejate (în special în rezervațiile de arhitectură Sibiu și Mediaș), care urmau să schimbe semnificativ aspectul zonelor în care erau proiectate. De multe ori propunerile înaintate au fost respinse pentru restudierea și reanalizarea anumitor aspecte care intrau în contradicție cu regulamentele urbanistice, pentru prevederea unor materiale și finisaje care să nu intre în contradicție cu arhitectura tradițională, folosirea unei tâmplării mai apropiate de genul celei existente în zonă etc. În toate cazurile se impunea întocmirea unor studii de fezabilitate care să stabilească modalitățile concrete de amplasare a obiectivelor în condițiile protejării și valorificării maxime a monumentelor din zona adiacentă.

Deși de cele mai multe ori nerecomandate în zone protejate, au fost cazuri în care reprezentanții Oficiului sau cei ai Comisiei Zonale au avizat documentațiile înaintate care respectau condițiile trasate, fără modificări în arhitectura clădirilor și, mai ales, a

fațadelor, a golurilor existente și a ambianței în care erau amplasate respectivele extinderi. În alte cazuri, specialiștii celor două instituții au aprobat unele extinderi cu condiția restaurării integrale a clădirii inițiale, iar extinderea trebuia să respecte stilul arhitectonic, elementele decorative și volumetria imobilului. În unele cazuri însă, propunerile din proiectele înaintate nu întruneau condițiile de a fi avizate, fie datorită adaosurilor propuse, fie valorii urbanistice a zonei, afectată grav în eventualitatea construirii acestor extinderi.

B. SPAȚII COMERCIALE

După evenimentele din decembrie 1989, datorită profundelor modificări de ordin social, economic și politic, și activitatea instituțiilor cu atribuții în protejarea patrimoniului cultural național de la nivelul jud. Sibiu a fost adaptată noilor cerințe. Începând cu anul 1990 a avut loc liberalizarea pieței și, o dată cu aceasta, o creștere importantă a numărului de societăți comerciale. Imobilele din rezervația de arhitectură, majoritatea construite cu mai multe secole în urmă, proiectate ca spații pentru locuit, nu erau compatibile cu noile cerințe. Ca urmare, în vederea asigurării unui cadru adecvat desfășurării activităților economice, s-au înmulțit solicitările cetățenilor pentru efectuarea unor lucrări de natură constructivă în zona de rezervație de arhitectură.

B.1. Amenajări interioare și exterioare

Solicitările privind amenajările interioare au constituit cele mai numeroase proiecte înaintate spre avizare urmărindu-se, în cele mai multe cazuri, efectuarea unor lucrări de construcții asupra parterelor imobilelor în vederea transformării acestora în spații comerciale. Marea majoritate a documentațiilor înaintate (90%) au fost avizate pozitiv, dar cu o serie de condiții foarte stricte și pertinente de îndeplinit, unele fiind însă respinse, fie pentru că au fost incomplet sau deficitar întocmite, fie pentru că nu soluționau problemele complexe ale clădirilor protejate. În alte cazuri, metodele și materialele preconizate a fi folosite erau total incompatibile cu intervențiile pe monumente istorice. Se solicita, în general, efectuarea de sondaje pentru verificarea

existenței unor picturi murale și repararea burlanelor, jgheburilor și a instalațiilor sanitare pentru a se evita infiltrarea de apă în ziduri. În baza rezultatelor acestor sondaje, urma să fie refăcute proiectele întocmite anterior. S-a evitat respingerea proiectelor înaintate, această măsură fiind adoptată doar în cazuri în care acestea prevedeau lucrări care afectau starea monumentelor iar derapajul de la regulamentele privind intervențiile pe monumente istorice era atât de mare încât nu puteau fi corectate de specialiștii O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I.

B.2. Creare goluri fațade

O însemnată parte din proiectele înaintate către O.J.P.C.N. sau C.Z.M.A.S.I. pentru aprobare vizau practicarea unor goluri pe fațadele clădirilor (în general transformarea unor ferestre în uși) în vederea modificării destinației parterelor în spații comerciale, la montarea firmelor pe fațadele imobilelor și la diverse amenajări interioare și exterioare ale spațiilor în cauză. După analizarea documentației înaintate (uneori și documentații fotografice privind evoluția fațadelor și alte materiale documentare) și verificări de teren, în condițiile în care aspectul, structura și rezistența imobilelor nu era afectată, C.Z.M.A.S.I. a emis acorduri favorabile pentru proiecte privind deschiderea unor uși transformate din ferestre. În general, în situațiile în care crearea de goluri în fațade vizau imobile de dată mai recentă sau care nu prezentau valoare arhitecturală, istorică sau documentară, erau eliberate avize favorabile de către O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I., fiind aprobate o serie de proiecte.

B.3. Amplasare firme

În strânsă legătură cu lucrările de amenajări interioare sau exterioare și cu realizarea golurilor în fațade, multe proiecte înaintate spre aprobare vizau amplasarea pe aceste fațade a unor firme publicitare.

La toate solicitările privind amplasarea de firme pe imobile monumente istorice sau din zona protejată a rezervației de arhitectură, O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I. solicitau

realizarea de proiecte separate pentru aceste firme prin care să se impună respectarea specificului zonei, materiale, dimensiuni, culori și înscrisuri compatibile cu arhitectura locului, o poziție cât mai potrivită în raport cu structura și poziția golurilor din fațade și, nu în ultimul rând, să afecteze cât mai puțin peretele pe care erau montate.

Au fost numeroase cazuri în care C.Z.M.A.S.I. a respins solicitări privind amplasarea de firme pe fațadele imobilelor monumente istorice sau în rezervația de arhitectură, acestea nefiind în concordanță cu specificul arhitectural al zonei, mod de amplasare, dimensiuni, material folosit.

B.4. Acorduri funcționare

Prerogativa C.Z.M.A.S.I./O.J.P.C.N. Sibiu, de care însă au fost de multe ori vitregite, de a aviza funcționarea societăților comerciale în imobile monumente istorice sau în cele amplasate în zone protejate, ca o condiție a eliberării autorizației de funcționare de către Primăria Municipiului Sibiu, s-a dovedit deosebit de utilă, în contextul în care era una dintre puținele pârghii pe care le avea la dispoziție pentru a remedia situația deplorabilă în care au fost aduse multe imobile din această zonă în primii ani de „democrație” postrevoluționară, cele două instituții profitând din plin de atribuțiile respective. Aceste aspecte erau cu atât mai importante și mai eficiente în contextul în care măsurile coercitive aplicate de către instituțiile cu atribuții în domeniu în cazul încălcărilor prevederilor legale în cazul intervențiilor neautorizate asupra monumentelor istorice lipseau cu desăvârșire.

C. CASE DE LOCUIT

Dacă în perioada anterioară revoluției din decembrie 1989 principalele probleme cu care se confruntau monumentele istorice erau lipsa totală de interes manifestată de autoritățile centrale și locale, fondurile insuficiente alocate pentru restaurări și întreținerea defectuoasă a acestor obiective de către proprietari și chiriași, în primii ani după căderea regimului comunist și instaurarea democrației, din păcate prost înțeleasă de

majoritatea populației, pe lângă neajunsurile anterioare s-au ivit și o serie de probleme legate de intervenții directe asupra monumentelor în cadrul amplului proces de privatizare și modernizare. Aceste intervenții pot fi grupate în mai multe mari categorii:

➤ atacarea substanței monumentului prin distrugerea unor părți sau elemente valoroase; folosirea de materiale sau tehnici care pun în pericol sănătatea monumentului (șapă de beton, ciment, faianță, zugrăveli cu vinarom); transformări structurale prin deschideri neavenite de goluri, dărâmări sau ridicări de ziduri etc.

➤ aplicarea unor elemente inestetice pe clădirile monument sau pe cele situate în rezervația de arhitectură (zugrăveli, gratii etc.).

C.1. Extinderi

Datorită creșterii constante a numărului populației, a diversificării și amplificării problemelor sociale și economice, imobilele, construite cu secole în urmă, atât cele aflate în proprietate privată cât și particulară au devenit insuficiente și ineficiente pentru noile cerințe ale vremii, urmărindu-se, în multe cazuri, extinderea acestora. Problemele au apărut în special în zonele protejate, acestea având o suprafață limitată și regulamente de construire mult mai stricte. Din aceste motive, majoritatea proiectelor înaintate au fost respinse.

C.2. Amenajări interioare și exterioare

Starea de conservare a imobilelor deținute de societățile de stat din subordinea autorităților locale lăsa mult de dorit, acestea fiind închiriate unor persoane care, nefiind proprietari, nu erau interesate să investească în restaurarea și conservarea de calitate a imobilelor folosite, efectuând doar lucrări absolut necesare, de cele mai multe ori fără nici un fel de proiect și fără respectarea unor minime reguli privind intervențiile pe monumente istorice.

Pentru rezolvarea fiecărei solicitări de emitere a avizelor privind intervenții la imobile monumente istorice sau amplasate în zone protejate și pentru adoptarea celor mai bune soluții în interesul acestor obiective, împreună cu analizarea proiectului întocmit,

reprezentanții O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I efectuau verificări pe teren pentru constatarea stării de conservare și evaluarea oportunității și a efectelor determinate de modificările propuse. De multe ori au fost constatate numeroase deficiențe produse în ultimele decenii, care pe termen lung puteau afecta stabilitatea și durabilitatea clădirilor în ansamblu. În aceste cazuri s-a solicitat proprietarilor remedierea acestor probleme, fiind direct răspunzători, conform prevederilor legislației în vigoare, de starea monumentului deținut.

C.3. Intervenții la fațade

Avizarea și monitorizarea lucrărilor de refacere și renovare a fațadelor imobilelor monumente istorice sau amplasate în rezervațiile de arhitectură ale județului Sibiu a constituit una din cele mai importante aspecte ale activității O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I datorită impactului major pe care aceste componente îl aveau asupra aspectului monumentelor în sine și, în general, a zonelor protejate. În marea majoritatea a cazurilor, acolo unde se impunea, reprezentanții acestor instituții au solicitat decaparea îngrijită a tencuielilor de tip strop, executate peste tencuiala originală, prezentă la multe imobile, pe întreaga suprafață a fațadei. O atenție deosebită trebuia acordată elementelor decorative, uneori amplasate deasupra porților precum și a pilaștrilor, care urmau a fi păstrați integral, dar și la executarea unor sondaje în straturile succesive de zugrăveli pentru depistarea gamei cromatice originare și la decaparea tencuielilor cu ciment de dată recentă, executate în special în partea inferioară a fațadei.

C.4. Demolări

După anul 1990, datorită creșterii numărului populației și a necesității asigurării unui confort cât mai sporit al locuințelor, numeroși proprietari de imobile din zone protejate de pe raza județului Sibiu au adresat O.J.P.C.N. Sibiu/C.Z.M.A.S.I solicitări privind demolarea unor imobile sau anexe ale acestora, în majoritatea cazurilor pentru reconstrucția unor noi clădiri, adaptate cerințelor și necesităților perioadei. Fiecare solicitare în parte a fost analizată de aceste instituții, fiind admise sau respinse în funcție de intervențiile propuse și de valoarea clădirii în sine precum și de valoarea sa în cadrul zonei din care făcea parte. Au fost avizate demolări de clădiri sau anexe care nu

conțineau elemente cu valoare artistică, istorică sau documentară, anexe construite relativ recent fără obținerea aprobărilor legale și contribuind la mărirea exagerată a densității pe parcela respectivă.

C.5. Proiecte respinse

În urma analizării documentațiilor înaintate, datorită modului defectuos de întocmirea a acestora sau a soluțiilor total neavenite privind intervențiile pe monumente istorice, unele dintre acestea de mare importanță, prevăzute cu elemente decorative extrem de valoroase și de rare, reprezentanții O.J.P.C.N. Sibiu și cei ai C.Z.M.A.S.I. au respins numeroase proiecte de acest gen. Au fost respinse, de asemenea, proiectele prin care intervențiile propuse erau de natură să modifice radical aspectul zonei, cu atât mai mult cu cât regulamentul urbanistic al localităților nu prevedea posibilitatea amplasării unor asemenea construcții în spațiul public al zonei medievale.

D. ZONE URBANE

Pe lângă analizarea și avizarea lucrărilor de construire/demolare sau a altor intervenții asupra imobilelor monument istoric sau amplasate în zone protejate de pe raza de competență, O.J.P.C.N. Sibiu și C.Z.M.A.S.I. Transilvania Est au avizat și lucrări de mai mare amploare privind intervenții majore asupra unor zone protejate care cuprindeau mai multe clădiri. Pericolul determinat de aceste lucrări consta tocmai din amploarea intervențiilor care vizau un număr mare de imobile protejate asupra cărora își lăsau amprenta, de multe ori modificările fiind, din păcate, iremediabile. Putem enumera aici lucrările de modernizare a rețelelor telefonice, lucrări de introducere a cablului în mun. Sibiu (zona istorică), introducerea/înlocuirea conductelor și bransamentelor de gaz metan din zonele protejate din competența O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I. Era vorba de lucrări absolut necesare, instituțiile sibiene urmărind ca imobilele din zona protejată să fie cât mai puțin afectate de aceste intervenții. Din nefericire, cadrul legal și, nu în ultimul rând, aplicarea defectuoasă a prevederilor legislației în vigoare de către instituțiile statului abilitate să o facă, au determinat numeroase intervenții executate cu încălcarea flagrantă a acestor

reglementări. În numeroase rânduri, deși O.J.P.C.N. sau C.Z.M.A.S.I. au constatat abateri de la cadrul legal, nu au fost luate măsuri sancționatorii, fapte care au încurajat intervențiile ilegale ulterioare.

E. AVIZE PENTRU AMPLASARE STATUI ȘI PLĂCI COMEMORATIVE

O altă atribuție a O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I. era aprobarea proiectelor privind realizarea monumentelor (busturi) sau a plăcilor comemorative ce urmau să fie amplasate în localitățile de pe raza de competență. Specialiștii acestor instituții au analizat, în fiecare caz în parte, atât monumentul în sine (dimensiuni, material constructiv, caracteristici, soclu) cât și amplasarea acestuia (împrejurimi, relația cu clădirile din jur, cu alte monumente), făcând propuneri concrete, la obiect, privind aceste importante aspecte. Au fost înaintate, în acest sens, o serie de propuneri privind amplasarea de busturi/plăci comemorative reprezentând personalități care și-au lăsat amprenta asupra orașului sau într-un domeniu anume.

F. DEMOLARE ZONA CONSTITUȚIEI

Prin politica distructivă dusă de regimul comunist în domeniul patrimoniului cultural național în general și a monumentelor istorice în special, mai ales începând cu anul 1977, în Sibiu au fost demolate construcții valoroase. Dar, din păcate, nici după revoluția din decembrie 1989, cel puțin în primii ani după acest eveniment, percepția și atitudinea pentru acest important domeniu nu s-a schimbat prea mult. Următoarea zonă vizată pentru demolare a fost cea care cuprindea imobilele din str. Constituției nr. 1, 3, 5, str. 9 Mai nr. 79, 81, 83, precum și str. Magheru nr. 46 și 48, motivul acestei maltratări a unei părți a rezervației de arhitectură îl constituia lărgirea carosabilului existent pe mai multe benzi. În afară de valoarea urbanistică și istorică ce caracteriza întreg ansamblul, majoritatea acestor imobile aveau o mare valoare arhitecturală și istorică și datau din sec. al XVIII-lea.

Cu toate acestea, la începutul anului 1991, în zona menționată a rezervație de arhitectură, I.J.G.C.L. Sibiu, urmărind demolarea imobilelor în cauză, a demarat evacuarea acestora precum și desfacerea tâmplăriei, acțiuni ce urmau să ducă la degradarea și, în final, la demolarea lor, folosite între timp ca surse de materiale de construcție de către particulari. Acțiunea de demolare a acestor imobile a demarat fără a ține cont de numeroasele adrese prin care O.J.P.C.N. Sibiu și C.Z.M.A.S.I. Transilvania Est comunica Primăriei, Prefecturii și I.J.G.C.L. Sibiu, cât se poate de clar și vehement, dezacordul și avizul negativ în legătură cu aceste lucrări.

Între O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I. și Primăria Municipiului Sibiu (promotoare a proiectului) a început, pe marginea acestor iminente demolări, un adevărat conflict în care Oficiul și Comisia Zonală au uzat de toate prerogativele deținute pentru a împiedica punerea în aplicare a proiectului. S-a încercat, de nenumărate ori, la inițiativa celor două instituții, să se găsească soluții de compromis care să salveze de la demolare cele mai valoroase imobile din zonă, chiar cu sacrificarea unora de o importanță mai redusă.

5. CONTROALE EFECTUATE DE CĂTRE O.J.P.C.N. SIBIU/C.Z.M.A.S.I. TRANSILVANIA EST

Una dintre cele mai importante prerogative, pe lângă avizarea proiectelor înaintate privind intervenții asupra monumentelor istorice, ale O.J.P.C.N., mai târziu și ale C.Z.M.A.S.I., îl constituia efectuarea de controale în vederea identificării încălcărilor prevederilor actelor normative în vigoare din domeniu, indiferent dacă vorbim de lucrări efectuate la imobile monumente istorice (sau amplasate în zone protejate), biserici, situri arheologice, cimitire sau monumente comemorative și sesizarea organelor abilitate să ia măsurile în consecință. Astfel, cele două instituții au efectuat numeroase controale și verificări atât la sesizarea organelor superioare, a unor persoane particulare, instituții sau din proprie inițiativă. Indiferent de felul sesizării și de obiectivul vizat, controalele s-au dovedit extrem de eficiente în cadrul luptei pentru salvarea și păstrarea integrității patrimoniului cultural național de pe teritoriul județului, măsurile și recomandările

formulate fiind de o importanță vitală pentru supraviețuirea acestui valoros patrimoniu. Faptul că astăzi, Sibiu, este considerat unul dintre cele mai bine conservate orașe medievale din această parte a continentului, este și meritul luptei duse, de-a lungul mai multor decenii, de specialiștii sibieni ai O.J.P.C.N., apoi C.Z.M.A.S.I.

5.2.1. MONUMENTE ECLEZIASTICE

A. BISERICI ORTODOXE

Și asupra bisericilor din județul Sibiu, ortodoxe sau evanghelice, au fost executate, de-a lungul anilor, numeroase intervenții fără întocmirea de proiecte sau fără avizarea acestora de către O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I., aspecte constatate cu ocazia controalelor efectuate de aceste instituții în teritoriu. Întrucât în urma verificărilor realizate s-au constatat însemnate deficiențe în respectarea prevederilor legale privitoare la ocrotirea patrimoniului cultural național, în repetate rânduri, conducerea Oficiului și a Comisiei Zonale s-a adresat forurilor superioare ale cultelor reprezentate la nivelul județului, respectiv Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Sibiului și Consistoriului Superior al Bisericii Evanghelice C.A. din România, cu sediul la Sibiu, solicitând respectarea prevederilor legale în domeniu.

Datorită repetatelor intervenții la care au fost supuse, numeroase obiective de acest gen au fost în permanență în atenția celor două instituții, printre care putem aminti biserica „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril” din Arpașul de Jos, biserica „Adormirea Maicii Domnului” din com. Sadu, biserica ortodoxă din sat Vale sau cea din Galeș.

B. BISERICI EVANGHELICE

Dar, deși majoritatea lucrărilor neautorizate identificate au fost executate la biserici ortodoxe, au fost și cazuri în care au fost constatate, cu ocazia controalelor efectuate de către specialiștii O.J.P.C.N. Sibiu, încălcări ale legislației în domeniu și la

bisericile de rit evanghelic. Asemenea aspecte au fost identificate mai ales la bisericile evanghelice din Mălâncrav și Valea Viilor.

5.2.2. FORTIFICAȚII

Datorită valorii deosebite a monumentelor istorice din județul Sibiu, printre care o importanță deosebită o aveau fortificațiile, pe lângă controalele periodice efectuate de cele două instituții cu atribuții de la nivel local/regional, în monitorizarea situației acestora s-au implicat și structurile centrale ale Ministerului Culturii, fiind vizate atât fortificațiile medievale ale Sibiului cât și alte obiective reprezentative (cetatea dacică de la Tilișca).

Protejarea bisericilor fortificate, monumente istorice foarte valoroase, prezente în număr mare pe raza județului Sibiu, a constituit una din prioritățile activității O.J.P.C.N., apoi C.Z.M.A.S.I. Specialiștii acestor instituții au efectuat verificări periodice privind starea de conservare a acestor obiective și au monitorizat intervențiile care la care au fost supuse. Concluziile controalelor nu au fost, întotdeauna, cele mai bune, fiind făcute propuneri concrete și eficiente de remediere a deficiențelor constatate.

5.2.3. OBIECTIVE DE ARHITECTURĂ CIVILĂ

Monumentele de arhitectură civilă au fost, pe lângă cele ecleziastice și fortificații, vizate de numeroase controale efectuate de reprezentanții O.J.P.C.N. Sibiu și C.Z.M.A.S.I., deseori împreună cu organismele centrale cu atribuții în domeniu (C.C.E.S., C.N.M.A.S.I.). Dar politica dusă de autoritățile centrale și, în special, de cele locale nu era în favoarea protejării monumentelor istorice, de multe ori abandonate, atitudine care a determinat și accelerat procesul de degradare a acestora.

Mai ales după anul 1990, dar și înainte de acesta, au apărut numeroase probleme urbanistice legate de relația obiectelor cu ansamblul, de implantări în rezervații sau în zona de protecție a monumentelor. Activitatea principală a Comisiei Zonale se lega astfel de avizarea documentațiilor privind protecția, punerea în valoare, restaurarea sau

refuncționalizarea monumentelor și rezervațiilor de arhitectură precum și a relațiilor dintre aceste valori patrimoniale și textura generală a orașului.

A. EDIFICII PUBLICE

Un moment deosebit de dificil pentru existența și ocrotirea monumentelor istorice din România, și implicit din Sibiu, l-a constituit anul 1977, anul desființării Direcției Patrimoniului Cultural Național, act care a produs efecte mult timp după adoptarea sa, fiind afectate de aceste măsuri numeroase edificii publice sibiene, multe aflate în curs de restaurare, operațiuni abandonate în acel moment. Instituțiile sibiene au controlat și monitorizat în permanență starea de conservare a acestora, propunând luarea măsurilor de remediere a problemelor identificate cu aceste ocazii.

B. SPAȚII COMERCIALE

Concomitent cu controalele care vizau străzi sau zone întregi de imobile protejate, specialiștii O.J.P.C.N. Sibiu și cei ai C.Z.M.A.S.I. au monitorizat, prin verificări periodice, anumite obiective, mai ales de pe raza municipiului Sibiu, cu o valoare deosebită și care au suferit intervenții repetate. Multe dintre aceste controale urmăreau modul de efectuare a lucrărilor la spațiile comerciale amenajate în cadrul monumentelor istorice, spații mult mai expuse atât intervențiilor cât și degradărilor, în special datorită frecvenței mai mari de utilizare.

Un alt aspect al activității O.J.P.C.N. și C.Z.M.A.S.I. a constituit inspectarea șantierelor unde se executau lucrări de construire asupra monumentelor istorice, pentru verificarea, la fața locului, a respectării proiectelor aprobate.

C. CASE DE LOCUIT

Datorită numărului mare de obiective cu destinația de case de locuit și a valorii deosebite a multora dintre acestea, în special ca părți componente a rezervației medievale, dar și din punct de vedere individual, specialiștii O.J.P.C.N. Sibiu, apoi ai C.Z.M.A.S.I. au monitorizat, în permanență, starea de conservare și intervențiile efectuate asupra acestora. În urma fiecărui control efectuat, reprezentanții acestor instituții comunicau Primăriei Sibiu aspectele constatate, solicitând luarea de urgență a unor măsuri energice pentru sistarea lucrărilor, revenirea la starea inițială și aprobarea oricărei intervenții doar pe bază de proiect, avizat în conformitate cu legislația în vigoare.

Nu de puține ori, datorită neimplicării autorităților locale și a lipsei totale de măsuri sancționatorii luate împotriva celor care au încălcat legislația din domeniul patrimoniului cultural național, legislație care atribuia lucrărilor neautorizate asupra monumentelor istorice statutul de infracțiune, O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I. a solicitat intervenția Inspectoratului Județean de Miliție (după 1990 de Poliție) în vederea luării măsurilor legale. Activitățile comune cu această instituție aveau un rol dublu: sancționator, de pedepsire a celor vinovați de nerespectarea legislației și preventiv, pentru evitarea unor noi încălcări ale acesteia.

Comisia Zonală a încercat, printr-o corespondență constantă purtată și cu primăriile celorlalte localități ale județului, să popularizeze legislația în domeniul protejării monumentelor istorice și să sensibilizeze factorii de decizie de la nivel local vis-a-vis de această problemă.

D. SITURI ARHEOLOGICE

Numeroase probleme și încălcări ale legislației în vigoare au fost identificate și în cadrul controalelor efectuate de O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I. la siturile arheologice de pe raza județului Sibiu. În marea majoritate a cazurilor erau încălcate prevederile Legii 63/1974 și ale Legii investițiilor nr. 9/1980, săpăturile fiind executate fără eliberarea terenului de sarcină istorică (arheologică).

E. CIMITIRE ȘI MONUMENTE DE EROI

Alte obiective vitregite de atenția autorităților locale care, datorită indiferenței de care s-au „bucurat”, suferind grave și iremediabile distrugereri, au fost cimitirele și monumentele de eroi de pe raza jud. Sibiu. În cadrul controalelor efectuate de O.J.P.C.N./C.Z.M.A.S.I. au fost identificate numeroase probleme cu care se confruntau aceste obiective, fiind trase semnale de alarmă în acest sens, de multe ori, din păcate, fără nici un rezultat, atât organismele județene cât și cele locale rămânând surde la aceste sesizări.

Analizând activitatea desfășurată de cele două instituții de o importanță fundamentală pentru ocrotirea patrimoniului cultural național din Județul Sibiu și nu numai, putem concluziona că numai datorită profesionalismului, abnegației și a rezistenței de a nu ceda presiunilor exercitate asupra lor, dovedite de reprezentanții O.J.P.C.N., apoi C.Z.M.A.S.I. s-au putut salva, în mare parte, rezervațiile de arhitectură ale județului Sibiu și un număr mare de monumente istorice, fără de care proiecte de mare anvergură, precum „Sibiu – Capitală Culturală Europeană” (2007) sau „Sibiu oraș baroc” (2012) nu ar fi fost posibile, cu tot ceea ce decurge din acestea din punct de vedere economic și social.

Faptul că centrul istoric al mun. Sibiu este considerat una din cele mai bine conservate rezervații de arhitectură din această zonă a continentului (Sibiul pe locul 8 pe lista celor mai frumoase orașe din Europa cf. unui sondaj Michelin) este, în primul rând, meritul celor care au activat, de-a lungul mai multor decenii, cu profesionalism și devotament, în slujba patrimoniului cultural sibian, în cadrul celor două instituții: O.J.P.C.N. și C.Z.M.A.S.I., amintindu-i aici pe dr. Alexandru Avram, Gheorghe Ban, Ioan Bucur, Vasile Crișan, Ovidiu Dunca, dr. arh. Herman Fabini, Thomas Nagler, dr. arh. Paul Niedermaier ș.a. O mare parte dintre aceste personalități mai activează încă, din diferite poziții, în slujba protejării patrimoniului cultural sibian.

CONCLUZII

Actele normative care au format legislația din domeniul patrimoniului cultural național au reflectat societatea românească de la acel moment, fiind influențate, în litera și spiritul lor, mai puțin de actele internaționale în domeniu și mai mult de realitățile autohtone, de principiile după care au funcționat regimurile succesive din România în diferitele epoci studiate. Uneori însă, ce-i drept mai rar, unele reglementări legale și-au depășit timpul, fiind echivalente chiar cu cele din statele europene cu o bogată tradiție în domeniu.

Legislația în domeniu și în general întreg sistemul instituțional de protejare a patrimoniului cultural național ar fi trebuit să ducă la protejarea efectivă a acestui patrimoniu, de la identificare, clasare până la măsurile de conservare și restaurare întreprinse. Din păcate, nu și-a produs efectul scontat decât în foarte mică măsură. Au fost înființate și desființate instituții după bunul plac și după interesele conducătorilor vremii, interesele monumentelor istorice fiind puse mereu în plan secund.

După studierea arhivei Direcției Județene pentru Cultură și Patrimoniu Național Sibiu am tras o serie de concluzii. În primul rând, cu toate opreliștile și limitările determinate de sistem și de condițiile economice, sociale și politice, activitatea Oficiului Județean pentru Patrimoniu Cultural Național Sibiu a fost deosebit de eficientă asigurând, în măsura posibilităților, păstrarea în condiții bune a monumentelor istorice din județ. Și asta fără a neglija patrimoniul cultural mobil, de asemenea de mare importanță.

Apoi, după 1990, Comisia Zonală a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice Transilvania Est, prin personalitățile din conducerea sa, s-a impus, cel puțin la nivelul regiunii centru, ca un apărător al drepturilor monumentelor istorice. Înființat imediat după revoluție, într-o perioadă de ample transformări (politice, economice, administrative, legislative), acest organism a reușit, deși cu resurse mai mult decât limitate, să țină pe linia de plutire un patrimoniu căruia autoritățile locale i-au pus gând rău, nefiind interesate de păstrarea, conservarea sau promovarea acestuia.

Tot prin contribuția directă a celor două instituții au fost introduse în lista monumentelor istorice (publicată succesiv în perioada analizată) numeroase obiective cărora li s-a conferit, prin procedeul de clasare, un statut aparte care le-a asigurat protecția. Au devenit astfel, mai mult decât simple imobile lăsate în voia sorții, la dispoziția proprietarilor care nu aveau nici un interes să investească în salvarea substanței monumentelor, urmărind doar asigurarea confortului și a unor însemnate profituri de pe urma acestora.

Deși cu resurse limitate și cu un număr de specialiști departe de necesități, cele două instituții au reușit să asigure o protecție eficientă a monumentelor istorice sibiene atât prin monitorizarea permanentă a acestora, prin analizarea cu profesionalism și responsabilitate a proiectelor înaintate spre aprobare privind intervenții asupra obiectivelor, prin condițiile trasate cu aceste ocazii, prin controale periodice organizate pe întreg teritoriul județului cât și prin rezistența manifestată în fața tendințelor distructive ale autorităților locale sibiene și prin încăpățânarea de a pune interesele monumentelor istorice înaintea intereselor personale.

Odată cu înființarea Inspectoratului Județean pentru Cultură am remarcat o diminuare a preocupărilor din domeniul protejării monumentelor istorice, devenind preponderent interesul pentru patrimoniul imaterial, pentru diferite manifestări mai mult sau mai puțin culturale, organizate pe tot cuprinsul județului. S-a simțit totodată, mai ales de la înființarea Direcție Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Sibiu (denumirea inițială a instituției) o tot mai puternică politizare a actului cultural, și acesta în detrimentul adoptării unor măsuri efective de protejare a monumentelor istorice. Acest aspect a fost determinat, după cum am arătat într-un capitol anterior, și de numirea, în general, în fruntea direcției a unor persoane de alte specialități, fără nici o legătură cu domeniul (medici stomatologi, ingineri, economiști). Și acesta este cu atât mai regretabil cu cât condițiile după anul 2000 au devenit mai favorabile, au fost adoptate legi speciale care reglementau activitatea în domeniu, iar numărul de specialiști și dotarea direcțiilor au fost mărite substanțial (datorită măsurilor solicitate pentru integrarea în Uniunea Europeană).